

פרק 4

פשוטו של מקרא מלמד את הראוי דאורייתא, המתפקד כפשוטו במישור ההלכתי – עיון בסוגית "עין תחת עין".

ראינו כיצד פשוטו של מקרא יכול ללמד הלכה דאורייתא במקביל לדרשה דאורייתא את אותו פסוק, וכן ראינו כיצד פשוטו של מקרא יכול ללמד הלכה דאורייתא מפסוקים שחז"ל לא דרשו כלל וכלל.

אנו מעיינים עתה בתופעה ייחודית שקראנו אותה (וזאת בעקבות המפרשים הקלאסיים כפי שייראה) בשם "הראוי". נקודת המוצא היא בפירוש **רבינו עובדיה ספורנו** לסוגית "עין תחת עין" (שמות כא, כד ד"ה עין תחת עין), וזה לשונו: כך היה ראוי כפי הדין הגמור שהיא מידה כנגד מידה¹, ובאה הקבלה שישלם ממון² מפני חסרון השערתנו, פן נסכל ונוסיף על המידה לאשמה בה (עכ"ל). מפורש יוצא מדברי הספורנו שמעיקר הדין היינו צריכים לבצע "עין תחת עין" כשם שמבצעים "נפש תחת נפש" – אין הפרש ביניהם. הסיבה שאין עושים זאת נעוצה בסכנה הנובעת מאי היכולת לעשות ממש 'מידה כנגד מידה'³. ואם ישאל השואל, מדוע אם כן כתוב בתורה מה שבלאו הכי אי אפשר לעשות, ישיב הספורנו שזה בא ללמד שלא דין חובל בחבירו כדין מזיק לרכושו. כאשר המזיק לרכוש שילם את הנזק – בזה תם

1. וכך מבאר הספורנו בשמות יח, יא ד"ה כי בדבר אשר זרו עליהם: ובזה הורה גדולתו על כל האלהים, כי לא חשבה שום אומה שיוכל שום אחד מאלוהיהם שרי מעלה לשלם מידה כנגד מידה בכל דבר, אבל חשבו שיוכל בדבר אחד מיוחד לו בלבד (עכ"ל). כלומר, הצדק המוחלט הוא מידה כנגד מידה, והיות ויתרו מצא זאת רק אצל הקב"ה בכל תחומי החיים (כמוכח מעשר המכות וכו'), לכן הגיע למסקנתו שה' הוא האלקים. נשאלת אפוא, השאלה: אם זהו הדין הגמור, מדוע באמת אין מבצעים אותו? על זה משיב הספורנו. [מקור לדבריו רמב"ם חובל ומזיק א, ג].
2. כלומר, אין זה לימוד או דרשה את הפסוק בתקופה אחרי משה רבינו, על פי השיטה שיש הלכות שהמדרש קודם להלכה, אלא, "הידוע בקבלת רבותינו שהוא ממון" (רמב"ן), "קבלת חז"ל בזה דמי עין ולא עין ממש" (רבינו בחיי), "והכלל, לא נוכל לפרש על דרך מצוות התורה פירוש שלם אם לא נסמך על דברי חז"ל, כי כאשר קיבלנו התורה מן האבות כן קיבלנו תורה שבעל פה – אין הפרש ביניהם" (ראב"ע). ועיין גם ראב"ע לשמות לה, ג בסוגית "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" ('על כן אנחנו צריכים בדברי כל המצוות לקבלה ומסורת ותורה שבעל פה'). והפלא על רודפי הפשט של ימינו המציגים את פשוטו של מקרא של ראב"ע בניגוד לקבלת חז"ל במצוות, בעוד שפתותיו ברורות מללו שלא כך כוונתו. ברור שכאשר פירושו סותרים את הפירוש של חז"ל, הגענו אנו אל סוגית 'תפקודו של פשט'.
3. עיין בהרחבה בביאורנו לספורנו, שם הראינו לדעת שסברא זאת היא היא דברי חז"ל – "עין תחת עין" ולא עין ונפש תחת עין, אותה סברה שחז"ל עצמם דחו! שם ביארנו בהרחבה מדוע מצינו מפרשי התורה מביאים ראיה לדברי חז"ל, ראיה שחז"ל עצמם דחוה – עיין שם בהרחבה, ואכמ"ל בנקודה זאת.

הענין, אבל כאשר החובל בחבירו משלם נזק צער ריפוי שבת ובושת (בבא קמא פג, ב), עליו לדעת שבזה לא תם הענין, עוד "החשבון" פתוח, רק שבית דין של מטה אינו יכול ואינו רשאי ואינו מורשה לעשות יותר. אנו מאמינים שיש דין (בבית דין של מטה) ויש דין (בבית דין של מעלה). לכן החובל הזה לא יוכל לגשת אל הדין בראש השנה וביום הכיפורים עד שירצה את חבירו על אותה חבלה שעשה לו, ושבית דין של מטה לא הספיק לגבות ממנו בדין 'מידה כנגד מידה' עקב 'חסרון השערותנו'.⁴ לא לחנם כתבה התורה אפוא "עין תחת עין", כי לימוד גדול של תורה יש כאן, ואף הלכה חשובה, לא פחות הלכה מאשר כל הלכה בתורה. אילו היתה התורה כותבת "דמי עינו ישר", היתה המסקנה שעם גמר תשלום חמשת התשלומים נגמר הענין, ואין בין עינו ובין רכושו אלא הבדל כמותי בלבד (חמשה במקום אחד). וכך אמנם פוסק הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק פרק ה הלכה ט: אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק ממנו. שהמזיק ממון חבירו, כיון ששילם מה שהוא חייב לשלם — נתכפר לו. אבל חבל בחבירו, אע"פ שנתן לו חמשה דברים — אין מתכפר לו, ואפילו הקריב כל אילי נביות אינו מתכפר לו ולא נמחל עונו עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו (עכ"ל). הרי שיסוד השקפת הספורנו נמצא אצל הנשר הגדול, כאשר הפשט מלמד הלכה, לא בדיני ממונות אלא בדיני כפרה.

כמקור לדברי הספורנו תוך כדי עלית 'אוקטאבה' אחת אפשר לציין את דברי ראב"ע, וזה לשונו⁵: והנה יהיה פירוש "עין תחת עין" — ראוי להיותו עינו תחת עינו — אם לא יתן כפרו (עכ"ל). בעוד "הראוי" של הספורנו הוא לגמרי תיאורטי, כאשר אין כל הוה אמינא לבצע את הדין 'כפשוטו' עקב 'חסרון השערותנו', הרי מדברי אבן עזרא משתמע שכאן קבעה התורה לא הלכה בהלכות 'עד שירצה את חבירו', אלא דין "עין תחת עין" ממש! אלא, מוסיף ראב"ע, דברי תורה עשירים במקום אחד ועשירים עוד יותר במקום אחר, והיא קבעה (במדבר לה, לא) "ולא תקחו כפר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות", מכאן אנו מבינים (בבא קמא פג, ב) שרק על נפש רוצח אין לוקחים תשלום של ממון, אבל עד לחומרת נפש יש מקום לתשלום של כופר. דברי ראב"ע מעבירים אותנו אל המושג של "שני דינים" בתורה שבכתב⁶, הוא אשר קראו חז"ל בנוסח שלהם בשם "שני כתובים המכחישים זה את זה". אבל בעוד חז"ל דרשו את הסתירה ויישבו אותה על ידי "הכתוב השלישי אשר הכריע ביניהם", הרי פשוטו של מקרא רואה את שני הפסוקים כל אחד ואחד באשר הוא. הכתוב בשמות "עין תחת עין", מלמד את הדין 'ממש' כמו "נפש תחת נפש". הכתוב במדבר ("ולא תקחו כופר") מלמד על תשלום

4. משל למה הדבר דומה, לאדם שפשע נגד חבירו שבית הדין זיכה אותו מחמת הספק. כלום יעלה על הדעת שיום הכיפורים יכפר עליו כל עוד לא ריצה את חבירו?! הלא כלפי שמיא גליא.
5. אחרי הדיון עם בן זוטא הקראי, ואחרי המסקנה שיש לסמוך על קבלת חז"ל (הובא לעיל הערה 2) עדיין קשה לראב"ע שאלת המדוע: למה זה כתבה תורה ביטוי המשתמע ממנו 'ממש' ולא ממון.
6. לימוד זה של ראב"ע שונה לחלוטין מסוגית הגמרא בבבא קמא, כי שם ביקשה הגמרא להבין ('לתקן') את הפסוק בשמות על ידי הפסוק במדבר, כדרכו של מדרש הלכה. לפי דרך הגמרא יש רק דין אחד והוא "אתה לוקח כופר", ואז נותרה, או ליתר דיוק, מתעוררת שאלת המדוע — אם אין דין של ממש, מדוע כתבה התורה ממש! ועיין מיד בהמשך.
7. המושג "שני דינים" השתרש עמוק בשיבות ליטא על יסוד תורת הרב חיים סולובייצ'יק מבריסק, בו הגיע לעומק הבנת דברי הרמב"ם הנראים כסותרים אהדדי על ידי 'חילוק' ל"שני דינים".

ממון. משל למה הדבר דומה במושגים של משפט אומות העולם של היום, שגזרו על אדם שנת מאסר או תשלום כספי מסוים. התורה מציגה, כביכול, שתי אלטרנטיבות אצל החובל בחבירו – או ממש (חומש שמות) או ממון (חומש במדבר). ראב"ע סבור שלמעשה לא נבצע "עין תחת עין" כפשוטו, משום שנחייב אותו בתשלום, אשר ממילא פוטר אותו מן העונש הגופני. ניצויין כי מבחינת מדרשי הלכה של חז"ל במקרה של שני כתובים המכחישים זה את זה, אין כל נפקא מינה אם כתוב אחד נמצא בחומש שמות והשני בחומש במדבר או להיפך. המדרש רואה את הכתובים במבט מעל ומחוץ למיקום הטכסט (בלעז: אקסטרטקסטואלי)⁸. אבל, כפי שנראה, דוקא פשוטו של מקרא הוא המיחס חשיבות למקום כתיבת דין מסוים⁹. תפיסה זאת של "שני דינים" בפשוטו של מקרא מצינו בסוגית "ועבדו לעולם" (שמות כא, ו) בעבד עברי נרצע. אם נפרש "לעולם" כפשוטו, כלומר, עד שימות ויעלם¹⁰, הרי מקרא מלא סותר אותו – "עד שנת היובל יעבד עמך" (ויקרא כה, מ), וכן "וקראתם דרור ... יובל הוא ... ואיש אל משפחתו" (שם פסוק י"ד). רש"י (בעקבות המכילתא) אמנם מפרש ש'מלמד שחמשים שנה קרויים "עולם"', בזה ביטל הפסוק בויקרא את המשמעות הפשוטה של הכתוב בשמות, ונתן לו משמעות חדשה (חמשים שנה) התואמת את ההלכה¹¹. אולם הרמב"ן¹² כותב: עוד יש לומר שאם קנה עבד בזמן הבית ונרצע וחרב הבית קודם שיצא, ובטל היובל, ששעבוד לעולם ודינו כדין עבד עברי להתירו בשפחה ... (עכ"ל). וממלא אחריו בעל משך חכמה: יש לעיין בעבד עברי שנמכר בזמן שהיובל נוהג ובתוך שש בטלו היובלות ... מי פקע עבדותו, או דילמא נשאר עבד כמו שדה אחוזה ... אם היה היובל היה אפקעתא דרחמנא, ואם לא היה היובל, שנבטל היובל, נשאר עבד "לעולם" – כל חיי האדון. ומדויק הכתוב "ועבדו לעולם" לפי פשוטו שהוא עובד אותו לעולם, רק אם יהיה היובל מפקיע, והבן (עכ"ל). הרי לפנינו "שני דינים" – דין "לעולם" כפשוטו ודין "יובל" כפשוטו. ואמנם היובל כפשוטו מפקיע ('אפקעתא דמלכא') – לא רק מן העבדות אלא גם מן הכתוב "לעולם"! לפי פשוטו של מקרא מובן אפוא מדוע "לעולם" כתוב בשמות והמפקיע "יובל" כתוב בויקרא¹³, שהרי בחומש שמות עוד לא למדנו על היובל כלל וכלל.

8. דוגמה נוספת השגורה על פינו, שבחומש שמות כתוב "מכה איש ומת" ואילו בויקרא כתוב "ואיש כי יכה כל נפש אדם". רש"י בשמות מביא חלק ממדרשי ההלכה של חז"ל על שני כתובים אלה המלמדים זה על זה. ברור שכל אותן הדרשות אפשר היה לדרוש אילו "מכה איש" היה כתוב בויקרא ו"איש כי יכה" היה כתוב בשמות.
9. ועיין בזה בהרחבה במדור ב פרק 7 הדן אודות חשיבות מקום כתיבת הלכה מסוימת במסגרת חמשה חומשי תורה, בעיקר בעקבות רבינו עובדיה ספורנו.
10. וכך אמנם במכילתא דרשב"י, אלא שהכוונה למות האדון (שהוא הנושא העיקרי בפסוק – "ורצע"), כלומר כאן היסוד להלכה דאורייתא שנרצע יוצא במיתת האדון, אותה הלכה שלפי פשוטה לומדים אותה מ"אהבתי את אדוני וכו'".
11. ועיין בזה גירסת הגר"א במכילתא אודות הקשר עם "וישב שם עד עולם" (שמואל"א, א, כב) בבקשת חנה אודות שמואל, אשר חי עד גיל חמשים ושתיים, כלומר "עולם" אחרי הבאתו אל עלי בגיל שנתיים. ועיין רבינו בחיי ("קבלו דז"ל") בענין 'עולמו' של לוי (במדבר ד, ג) שהוא חמשים שנה.
12. גיטין לו, א וכך גם משתמע מהתוספות שם ד"ה אלא.
13. ועיין הערות 8, 9. כאמור, דיון רחב בנושא זה נמצא במדור ב פרק 7 בעקבות פירוש ר"ע ספורנו (ובעקבותיו גדולי האחרונים – במיוחד הנצי"ב וה"משך חכמה") בדבר מקום כתיבת הלכה

הספורנו, אם כן, מפרש בפשוטו של מקרא ש"עין תחת עין" הוא ממש, ואולם אינו הלכה, משום 'שלא ניתנה תורה למלאכי השרת'. אי היכולת שלנו לעשות לחובל בדיוק את אשר עשה לנחבל במידה כנגד מידה, היא הקובעת את ההלכה של ממון¹⁴. לעומתו ראב"ע אינו מדבר על דרגות ולא על תקופות, אלא שני כתובים בענין אותה הלכה שהראשון בעל כרחו יתפרש ויתוקן על פי השני¹⁵, הפסוק השני ("ולא תקחו כופר") הוא בבחינת לא תעשה המבטל את העשה, וכלשון הרמב"ן בביאור דברי ראב"ע ("אהבה מסותרת"): "... הכתוב אסר עלינו שלא נקח כופר לנפש רוצח ... אבל נקח כופר במי שהוא רשע לכרות אבר מאבריו, ולכן לא נכרות אותו לעולם, אבל ישלם כדגדמיו, ואם אין לו יהיה עליו החוב עד שתשיג ידו ונגאל¹⁶".

אוצר החכמה

דברי הראב"ע מוליכים אותנו אל דבריו של הנשר הגדול בהלכות חובל ומזיק פרק א הלכה ג: זה שנאמר בתורה "כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו"¹⁷ (ויקרא כד, כ), אינו לחבול בזה כמו שחבל בחבירו, אלא שהוא ראוי לחסרו אבר או לחבול בו כאשר עשה, ולפיכך משלם נזק. והרי הוא אומר "ולא תקחו כופר לנפש רוצח" (במדבר לה, לא) — לרוצח בלבד הוא שאין בו כופר, אבל לחסרון אברים או לחבלות יש בו כופר (עכ"ל הרמב"ם). לכאורה בהשקפה ראשונה נראים דבריו כמקור נאמן לספורנו ולאבן עזרא גם יחד. אולם לפנינו ניצבת בעיה — בלי כל קשר עם ראב"ע או רע"ס, השייכת אך ורק לרמב"ם עצמו. הרי דברי הרמב"ם אלה אינם כתובים בספר מחשבה או פילוסופיה כמו מורה נבוכים, שאפשר לדון בהם במסגרת לימוד טעמי המצוות וכדו' עם כל המשתמע מזה. ספר "משנה תורה" אינו ספר של מחשבה או פרשנות אלא חיבור הלכתי. יש אפוא לשאול מה ראה הרמב"ם להכניס את ראשו לסוגיא של פרשנות טהורה? וכי הרמב"ם כתב 'זה שכתוב בתורה "ממחרת השבת" אין הכוונה ליום הראשון בשבוע אלא ליום אחרי ט"ו בניסן'. כמו כן הרמב"ם לא טרח לומר לנו 'שזה שכתוב בתורה "ועבדו לעולם" אין הכוונה עד שימות אלא היובל', ועוד ועוד. אם הרמב"ם לימד שזה שכתוב בתורה "עין תחת עין" הוא שראוי לחסרו אבר, פירוש הדבר שידיעה זאת היא בעלת משמעות הלכתית עוברת לעשייתה, ולא בעלת ערך מחשבתי (ספורנו) או בעלת ערך פרשני (ראב"ע) בלבד.

והלומד שואל: איזו הלכה אנו למדים מזה שהכתוב גילה לי מה שהיה ראוי שיהיה, אבל

מסוימת בתורה, ובדבר פשוטו של מקרא המשקף את הדרגה הרוחנית שהיתה נוהגת באותה תקופה עליה הכתוב מדבר.

14. משמע, אפוא, שאילו היינו בדרגה של מלאכי השרת, אמנם אז היתה ההלכה על פי פשוטו של מקרא! נקודה זאת היא בעלת משמעות מיוחדת על פי שיטת הספורנו (הערות 8, 9, 13), באשר בזמן פרשת משפטים (כלומר, לפני הירידה הגדולה בחטא העגל) היתה דרגת בני ישראל מעין דרגת מלאכי השרת — עיין בהרחבה במדור א פרק 5 כולו ובמדור ב פרק 7.

15. וכפי שייראה להלן אין כל חשיבות לכך שאפשר לפרש "עין תחת עין" כממון, אף בפשוטו של מקרא (עיין רמב"ן ושאר המפרשים, בעיקר האחרונים העוסקים בהגנה על נאמנות תורה שבעל פה [אפולוגטיקה], כי יבא "וקצות את כפה" ויוכיח, שבשום פנים ואופן אין לפרשו כממון על פי המושגים המקובלים במושג-מונח "פשט". נאבל עיין בפירוש הכתב והקבלה המפרש "וקצות את כפה" כפשוטו אליבא דהלכתא!).

16. אם כן זהו עשה הבא מכלל לאו, ואף הוא דוחה עשה רגיל.

17. עיין הערה 15 וצרף לכאן.

אסור שיהיה. הרי אם אסור שיהיה, אין לו ערך הלכתי! על שאלה זאת השיב הרמב"ם בעצמו בהלכות חובל ומזיק ד, ט: החובל בחבירו ביום הכיפורים אפילו במזיד, חייב בתשלומים, אע"פ שעבר עבירה שהוא חייב עליה מלקות. והלא כל המחויב מלקות ותשלומים — לוקה ואינו משלם, שאין אדם לוקה ומשלם. כך הם הדברים בכל, חוץ מחובל בחבירו שהוא משלם, שהרי בפירוש רבתה תורה חובל בחבירו לתשלומים, שנאמר "רק שבתו יתן" (עכ"ל). מפורש יוצא מדברי הרמב"ם שחמשת התשלומים שמשלם החובל בחבירו, לא דין ממון יש להם, שהרי אז היה נוהג הכלל שהמחויב מלקות וממון לוקה ואינו משלם. אדם זה החובל בחבירו, ראוי הוא לחסרו אבר, ואם עבר את העבירה ביום הכיפורים, אשר עבירה זאת מחייבת במלקות, הרי דינו כאדם שחייב מלקות פעמיים ('לעבור עליו בשתיים') ועונש אחד אינו פוטר את העונש השני. הרי לפי הרמב"ם יש חמשה תשלומים, אבל אין דין תשלומים, באשר פשוטו של מקרא מגדיר את המהות של התשלום שהוא ממון, עם כל המשתמע ממנו גם במישור ההלכתי.

יצוין כי מצאנו "ממש" אחר גם במישור ההלכתי, וזאת (בבא קמא פד, א) בשיטת ר' אליעזר האומר "עין תחת עין" — ממש. ואחרי דיון קצר בגמרא, למסקנת רב אשי: 'לומר שאין שמין אותו בניזק אלא במזיק'. ומפרש רש"י: עינו של מזיק שיימין כמה הוא שווה לימכר עכשיו וכמה הוא יפה בלי עין. והיינו 'ממש' דקאמר, עינו של מזיק נישומה תחת עינו של ניזק (עכ"ל). לשון אחרת: ר' אליעזר¹⁸ בא לומר שבכלל אין כאן דין תשלומים עבור נזק שנגרם. אם ראובן הרג את השור של שמעון, העונש הוא לשלם את ערך שורו של שמעון ולא ערך שורו של ראובן! והנה כאשר ראובן חבל בשמעון והוציא לו את עינו, העונש הוא לשלם את ערכה של העין של ראובן החובל, כי 'ראוי לחסרו אבר', ואם מטעם זה או אחר אין מחסרים לו אבר פיזית, הרי התשלום הוא במקום אותו אבר ממש שהיה צריך 'לשלם' על ידי חיסורו. אילו כתבה התורה 'דמי עינו ישלם', היינו מבינים כי בתשלומים רגילים קא עסקינן. עתה שכתבה "עין תחת עין" מבין ר' אליעזר שמדובר על עינו של המזיק — ממש!

ואמנם נראה דשורש ויסוד חמשת התשלומים שונים מכל תשלומי ממון אחרים¹⁹. כי כאשר ראובן הזיק לרכושו של שמעון, הדין מחייב תשלום או פיצוי כדי למלא את החסר אצל שמעון. במובן זה אין זה רחוק מן החובה המוטלת על ראובן לשלם עבור חפץ שקנה משמעון, החפץ עתה חסר אצל שמעון ועל ראובן למלא לו את החסר על ידי תשלום. לא כך המצב בחמשת התשלומים. כך טובע בעל ספר החינוך מטבע לשון חדש הקשור לא בדיני ממונות אלא בדיני עונשים, וזה לשונו²⁰: שנצטוינו בדין חובל בחבירו לענוש²¹, כמו שכתוב

18. הוא מתלמידי בית שמאי, הם הרואים את העונש המגיע לו כ'ממש' כמבואר מיד.

19. ואמנם 'נזקי ממון' לחוד ו'חובל ומזיק' לחוד, וביניהם ברמב"ם במשנה תורה באים דינים שונים.

20. מצוה מט — מצות דיני קנסות. ויש לשים לב לכך שהחינוך קבע כאן מצוה נפרדת מעל ומעבר לדין הכללי בתורה של אדם המזיק לרכושו של חבירו שחייב לפצותו על נזקו (לפי רבינו יונה ריש מסכת אבות זהו מדאורייתא מדין "לא תגזול", לפי הרש"ש זהו מדאורייתא מדין קו"ח מהשבת אבידה, ואילו לפי המבי"ט בקרית ספר ולפי הגאון ר' עקיבא איגר זהו מדרבנן, ולכן אינו פסול לעדות מדין "רשע עד חמס"). הרי מזה גופא אנו למדים ש"עין תחת עין" אינו בדין השלמת החסר לנפגע אלא בדין הטלת עונש על החובל. הוא הדין והיא המידה אצל "נפש תחת נפש", שיסוד ושורש הדין אינו בתיקון מצבו של הנפגע, שבלאו הכי אי אפשר לתקנו, כי אם בעונש המוטל על המזיק.

21. דהיינו עונש על החובל ולא פיצוי לנחבל.

בפרשת משפטים "וכי יריבון אנשים", וזה נקרא דיני קנסות ... ירצה לומר שילקח ממנו מה שיצערורו, כמו שציער הוא את חברו, כמו שבאה הקבלה בו. ואפילו לא הכהו אלא ביישו בלבד, יצערורו בית דין בממונו, שישלם למתבייש כפי השעור ההוא ... (עכ"ל)²². ובסוף דבריו מסכם החינוך: ונוהגת מצוה זו שאנו חייבים לדון ולענוש החובל ... (עכ"ל).

על פי הבנתנו זאת בפשוטו של מקרא כלשון "עין תחת עין", יובנו פסקי הרמב"ם כמין חומר. ה' חובל ומזיק ה, ו: אבל אם לא היו שם עדים כלל, הוא אומר "חבלת ב"י" והודה מעצמו — פטור מן הנזק ומן הצער, וחייב בבושת בשבת ובריפוי על פי עצמו. הלכה זו: ולמה משלם אדם שלושה דברים אלה על פי עצמו? שהשבת והריפוי ממון הוא ולא קנס, שאם לא יתן לו, הרי חיסרו ממון שהוא מתרפא בו ובטל ממלאכתו ...²³ (עכ"ל). ופשר הענין יסודו בעומק פשוטו של מקרא. רק נזק ("עין תחת עין") וצער ("חבורה תחת חבורה") נלמדים מלשון אשר משמעו בפשט היא ממש. שבת וריפוי נלמדים בפשטות לשון המקרא כדינים של ממון, דהיינו השבת של הנפגע והריפוי שלו ("שבתו יתן ורפא ירפא" — ולא 'שבת תחת שבת וריפוי תחת ריפוי'). זאת לעומת "עין תחת עין" שאפשר אפילו לפרש על העין של החובל²⁴, וממילא כל ענין התשלום אינו בהכרח לפי הנזק שנגרם²⁵. לכן בשם "קנס" ייקרא, והמודה בקנס פטור.

פשוטו של מקרא ("ממש") מתפקד לא רק במישור האידיאלי ("היה ראוי"), ולא רק במישור בית הדין של מעלה ("עד שירצה את חברו"), אלא גם במישור ההלכתי בבית דין של מטה עד לסוגית מודה בקנס פטור (בבא קמא יד, ב) ועד בכלל. ואמנם: אין מקרא יוצא מידי פשוטו.

מח"ס 1234567

22. וכבר העיר בחידושי ר' חיים סולובייצ'יק: דבכל נזק הוי התשלומים למלאות החסרון שגרם לחבירו, ולכן הוי דמי קרקע כקרקע, כיון שחסרון הקרקע הוי סיבת החיוב ושרשו. אבל בחבלות הוי תחילת החיוב בתשלומים, ואין סיבת החיוב בחסרון והפסד שנעשה בחבירו, אלא בעצם מעשה החבלה. אלא שדין שומא הוא לשלם לפי סכום ההפסד, אך אין זה שורש החיוב (עכ"ל).

23. סוגית בורש נפרדת מן הסוגיות של נזק וצער מחד גיסא ומשבת וריפוי מאידך גיסא, ואין כאן המקום להאריך בה, כי מיתר התשלומים אנו מאוששים את דרכנו בלימוד הסוגיא.

24. כפי שראינו לעיל בשיטת רבי אליעזר בבא קמא (פד, א) — 'עינו של מזיק'.

25. כשם ש"נפש תחת נפש" תופס גם כאשר אדם בן עשרים במלוא כוחותיו רוצח אדם מבוגר הסובל ממחלה סופנית.